

บทบาทพระสงฆ์นักพัฒนากับการศึกษาศีลธรรมในโรงเรียน

MONKS' ROLES IN THEIR SOCIAL DEVELOPMENT AND ETHIC STUDIES IN SCHOOLS

พระสิริพงศ์ ปภัสสร *

Phra Siriphong Papassaro

บทคัดย่อ

พระสงฆ์นักพัฒนากับการศึกษาศีลธรรมในโรงเรียน หรือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน หรือครูพระ นั้นเป็น ทั้งครู เป็นทั้งพระที่ต้องทำหน้าที่สั่งสอนให้เยาวชนได้ทั้งวิชาความรู้และคุณธรรม ดังนั้นหลักการจัดการศึกษาจึงต้องอ้างอิงทั้งทางโลก ในระดับสากลและระดับชาติ

ในทางธรรม คือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นยาหม้อใหญ่ แต่มีประโยชน์ต่อประเทศชาติบ้านเมือง สร้างพลเมืองที่ดีให้กับประเทศชาติ ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนสร้างภูมิคุ้มกัน ยกระดับคุณภาพกาย วาจา ใจ ให้นักเรียนเป็นคนดี สร้างคนดี ให้เป็นที่จดจำ รักษาวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเป็นผู้นำศรัทธาของชุมชน โดยอาศัยนโยบายสามดี ทางพระพุทธศาสนา คือ

ประการที่หนึ่ง ต้องคิดดี พูดดี ทำดี เริ่มที่คิดดี คิดบวกให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุข ความเจริญ

ประการที่สอง คือ รู้ดี สามารถดี รู้ดีคือให้มีความรู้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติให้แม่นยำ สามารถดี คือฝึกฝนให้เกิดความเชี่ยวชาญ นำความรู้ความสามารถไปใช้ให้เกิดประโยชน์กล่าวคือการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบมีคุณธรรม

ประการที่สาม คือ ถูกดี ถึงดี พอดี ถูกดี คือทำให้ถูกเรื่อง ถูกที่ ถูกเวลา คือต้องรู้จักบทบาทหน้าที่เป็นสำคัญ ถึงดี คือ ทำดีต้องให้ถึงเป้าหมาย ให้บรรลุวัตถุประสงค์ พอดี คือทำให้พอเหมาะ พอสมควร เดินทางสายกลาง โดยการใช้แนวทางการสอนศีลธรรม คือ ปรัชญา ปฏิบัติ ปฏิเวธ

คำสำคัญ: บทบาทพระสงฆ์นักพัฒนา, พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ABSTRACT

Monks have played the important role in not only enhancing youth's ethics, but also instructing both youth's academic knowledge and morality. Thus, the principle of educational administration must be referred from both universal and national resources.

In terms of the Dhamma principles, teaching moral lessons in schools like bothersome guidelines is vital for our country; moreover, youth's good citizenship, academic services on Buddhist studies, mental protection, as well as well-mannered conducts are all needed for maintaining

* พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดลำปาง

communities' cultural preservation, and community leaders' faith. The three major religion policies implemented for the development of monks' roles are as the follows:

1) Thinking well, saying well, doing well, as well as initializing good thinking are all supported for monks' and other outsiders' happiness;

2) Having good academic knowledge and skillful performances: Having good academic knowledge refers to monks' insightful theoretical concepts and accurate practices are identified; moreover, the skillful performances refer to monks' practices can be all implicated for their good manners and moral awareness, and

3) Monks must know the important role, they should do something in appropriate time and the right place: it refers to monks' roles should be signified in addition. The setting goals refers to doing goodness, it should be geared towards, also behaving well refers to do something with the middle way based on the implementation of moral instruction related to Dharma doctrines, practices, and enlightenment attaining.

Keywords: Monks' Roles in Social Development, Ethics Monk Teachers in Schools

บทนำ

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณ มีบทบาทสำคัญในสังคมและชุมชน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้ผู้คนพึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามพระสงฆ์นักพัฒนายังคงดำเนินกิจกรรมทางสังคมอยู่เรื่อยๆ เช่นการทำงานด้านการศึกษา ด้วยความเจริญทางวัตถุเพิ่มมากขึ้นแต่แปลกที่ด้านคุณธรรมจริยธรรมกลับลดน้อยถอยลง จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ในกลุ่มเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากครรลองครองธรรมของศาสนา อาทิปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาท ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์และการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งรากเหง้าของปัญหาคือ เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาขาดการหล่อหลอมด้านจิตใจในเรื่องของคุณธรรมศีลธรรมและจริยธรรม ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ให้การศึกษาแก่เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาและบุคคลในสังคม การขับเคลื่อนศีลธรรมเข้าสู่โรงเรียนในฐานะพระสงฆ์นักพัฒนาสถาบันการศึกษาจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายอันเนื่องมาจากเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษาซึ่งจะเติบโตไปเป็นทรัพยากรสำคัญของประเทศชาติจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ควบคู่คุณธรรมจริยธรรม

นิยามพระสงฆ์นักพัฒนา พินิจ ลาภานันท์¹ ได้ให้นิยามโดยสรุปได้ 2 ประเด็นคือ

1. พระสงฆ์ที่ทำงานใกล้ชิดชาวบ้าน ส่งเสริมให้ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการพัฒนา ต่างๆ ด้วยตนเองเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและยกระดับมาตรฐานการดำเนินชีวิต

¹ พินิจ ลาภานันท์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550)

2. พระสงฆ์นักพัฒนาเป็นพระสงฆ์ที่ทุ่มเทชีวิตของตนเอง เพื่อการทำงานในแนวทางพุทธศาสนา เพื่อสังคม โดยเอาหลักธรรมทางพุทธศาสนามาปรับประยุกต์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านและแก้ไขปัญหาให้กับชาวบ้าน²

จากที่กล่าวมาข้างต้นพระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาททำงานเผยแผ่ ทั้งในชุมชนหมู่บ้าน วัด โรงเรียน หรือ บวร โดยทำให้ดูอยู่ให้เห็น เย็นใจได้สัมผัส เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม มีจริยวัตรงดงามน่าเลื่อมใส อีกทั้งยังให้คติธรรม คำสอน เป็นผู้ชี้ทางแนะ แนวทางการปฏิบัติ การดำเนินชีวิตให้แก่คนในสังคม นอกจากการะบวณการที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทในการจัดการชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมีความสำคัญที่สุดต่อการเกิดขึ้นของศีลธรรม ในสังคม พระสงฆ์จึงเป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็งโดยอาศัยความร่วมมือ จากคนในสังคม

หลักคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีหลักคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เป็นนโยบายอย่างชัดเจน เรียกว่า “ธรรมประกาศนโยบาย”³ หรือวิธีประกาศธรรม 5 ข้อ เป็นนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ท่านประยุกต์มาจากพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงประทานแก่พระอรหันต์ 60 รูป เพื่อไปทำหน้าที่พระธรรมทูตในการออกประกาศพระพุทธศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ท่านจึงได้ตกผลึกความคิดจากพระพุทธพจน์ และประสบการณ์ออกมาเป็นนโยบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 5 ประการดังต่อไปนี้

นโยบายประการที่หนึ่งเรียกว่า “ตกปลานอกบ้าน” มาจากพระพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าที่ว่า “เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป” หมายถึงให้พระสงฆ์จาริกออกไปนอกวัดเพื่อนำคนเข้าหาธรรม กล่าวคือ พระสงฆ์จะต้องไม่เทศน์เพียงแต่อยู่ในวัดเท่านั้น แต่จะต้องออกไปเทศน์ตามที่ต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงงาน บริษัทและสถานที่ราชการ การออกไปเผยแผ่ศาสนาออกวัดเป็นการนำเอาพระพุทธศาสนาไปสู่คนจำนวนมากการตกปลานอกบ้านมีหลายวิธี อาจจะออกไปสอนด้วยตนเองหรือสอนผ่านสื่อต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ต วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

นโยบายประการที่สองเรียกว่า “การประสานสิบทิศ” หมายถึงการทำงานร่วมกันกับผู้อื่น เป็นการรวบรวมคนที่มีความรู้ความสามารถให้เข้ามาช่วยกันทำงานด้านที่พระสงฆ์มีความไม่ถนัดและช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น เช่น ช่วยวางแผนงาน ช่วยทำสื่อการสอน ช่วยแปลบทเทศน์เป็นภาษาต่างๆ อันเนื่องจากการที่พระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถและเวลาที่จำกัด จึงต้องมีคนเหล่านี้มาช่วยงานพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้ที่ประสานให้ได้ดังที่กล่าวมา จะต้องมีความรู้ความสามารถในการบริหาร หรือการทำงานให้สำเร็จด้วยการอาศัยความช่วยเหลือจากคนอื่น (Management is getting done through other people) โดยเริ่มด้วยการทำตัวให้น่าคบหา ยิ้มแย้มแจ่มใส เข้าหาผู้อื่นก่อนเสมอ และเมื่อทราบว่ามีคนเก่งที่ต้องการให้ช่วยงานอยู่ที่ใด จะต้องไปหาเขาที่นั่นหรือเชิญเขา

² ชลวิทย์ เจริญจิตต์, ศาสนากับการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 1, (นนทบุรี: บริษัท ดีไซน์ ดีไลต์ จำกัด, 2560).

³ โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ วันที่ 21

หลักการว่าด้วยความดี ความสุขและทางสายกลาง เป็นต้น การนำมาใช้เพื่อปลูกฝังให้นักเรียน ครู อาจารย์ ผู้ได้บังคับบัญชาให้ฝึกฝนในความดีก็จะทำให้สังคมมีความสุข

ทฤษฎีสัมพัทธนิยมทางจริยธรรม ยึดถือว่าหลักการทางจริยธรรมทั้งหลายขึ้นอยู่กับการณ์ของการยึดถือ ของสังคมที่บุคคลนั้นอาศัยอยู่ กลุ่มบุคคลในสังคมอื่นอาจจะไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง การยึดถือของคนในสังคมมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม ประเพณี วิถีประชา วิถีทางการชีวิต ซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ช้านาน ดังนั้นจริยธรรมของสังคมนั้นจึงเป็นเรื่องปรากฏต่อสายตาของผู้ยึดถือซึ่งเป็นสิ่งที่ในสังคมนั้นยึดถือร่วมกัน ดังนั้น การที่ภรรยาหม้ายต้องกระโดดกองไฟตายตามสามี เป็นพฤติกรรมที่แสดงความรักและซื่อสัตย์ต่อสามีของคนในสังคมหนึ่งซึ่งสังคมอื่น อาจมองว่าเป็นความโหดร้ายการยึดถือจริยธรรมแบบสัมพัทธนิยมอาจจะมีลักษณะของการตัดสินใจด้วยตนเองหรือให้กลุ่มคนในสังคมเป็นผู้ตัดสินซึ่งถือว่าเป็นข้อยุติไม่สามารถโต้แย้งได้ ซึ่งไม่อาจนำเอาแนวความคิดของสังคมอื่นๆ มาเป็นข้อโต้แย้งได้ เพราะการตัดสินใจของกลุ่มคนในสังคมเป็นความตั้งใจ แม้ว่าจะเกิดจากความไม่เข้าใจหรือก่อให้เกิดอันตรายก็ตามก็ถือว่าเป็นสิทธิอันชอบธรรมของสังคมนั้นในเวลานั้น นักบริหารจึงต้องมีความระมัดระวังที่จะต้องมีการจริยธรรมบนฐานความคิดที่ถูกต้อง

ทฤษฎีอัตนิยม เป็นทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่มีหลักการในการมุ่งเน้นตนเองเห็นหลักหรือยึดถือประโยชน์ส่วนตัวเป็นประการสำคัญ และถือว่าเป็นหลักการที่ต้องทำตามหลักจริยธรรมแม้จะไม่ใช่ที่ยอมรับเพราะถือว่าไม่สมเหตุสมผลของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตามแม้ว่าทฤษฎีอัตนิยมจะสีกตนเองเป็นสำคัญแต่ก็มีลักษณะของความสมเหตุสมผลในเชิงความคิดด้านจริยธรรมในมุมมองที่เป็นการส่งเสริมตนเองซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความดีให้แก่คนส่วนใหญ่ด้วย อัตนิยมมีการประเมินทางเลือกไว้ว่าจะยึดถือในสิ่งที่ตนเองชอบใจและทำในสิ่งที่ตนชอบถ้าไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมจริยธรรมอันดี และเลือกที่จะไม่ทำในสิ่งที่ตนไม่ชอบ การได้รับความสุขจากสิ่งที่ตนทำและการช่วยเหลือผู้อื่นเนื่องจากเกิดความต้องการที่จะช่วยเหลือซึ่งเป็นแรงผลักดันให้ทำพฤติกรรมนั้นก็เป็นหลักการของอัตนิยมเช่นกัน ดังนั้นอัตนิยมจึงมีลักษณะที่ยึดถือตนเองเป็นหลักเพื่อเลือกแนวทางซึ่งแนวทางที่เลือกก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและในทางกลับกันตนเองได้รับประโยชน์จากการให้ประโยชน์แก่สังคมด้วย

นักบริหารที่ยึดอัตนิยมจะมีความเชื่อว่าทุกคนมีความคิดเห็นเป็นของตนเอง และยึดถือความคิดเห็นของตนเองในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ โดยคิดว่าตนเป็นที่พึงแห่งตน ซึ่งอาจจะทำให้ขาดความเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตามการบูรณาการความคิดที่พึงพาตนเองและการเปิดใจกว้างยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นเพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจจึงเป็นหัวใจสำคัญของทฤษฎีอัตนิยม

ทฤษฎีอรรถประโยชน์เชิงการกระทำและเชิงระเบียบ อรรถประโยชน์เชิงการกระทำ แปลงว่า การกระทำจะถูกหรือผิดขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงว่าผลของการกระทำนั้นก่อให้เกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด การกระทำที่ถูก คือการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขหรือหลุดพ้นจากความทุกข์และเป็นการกระทำที่ให้ผลแห่งความสุขแก่คนจำนวนมากด้วย เรียกการกระทำที่ถูกต้องนี้ว่าเป็นความดี การกระทำที่ผิด คือ การกระทำที่นำความทุกข์ความเดือดร้อนมาสู่คนจำนวนมาก การวัดการกระทำดังกล่าวต้องพิจารณาจากสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาคำนวณค่าของความสุขและความทุกข์เป็นเชิงปริมาณ ดังนั้นการกระทำทั้งหลายย่อมมีผลเป็นประโยชน์หรือโทษแก่ผู้ทำตามมาเสมอ

ทฤษฎีอรรถประโยชน์เชิงระเบียบ เป็นการมองถึงการจัดระเบียบทางสังคมโดยใช้กฎระเบียบทางสังคม กฎหมายบ้านเมืองมาใช้เพราะสิ่งเหล่านี้จะให้ความสำคัญของรูปแบบการกระทำที่ต้องเป็นไปตามหลักจริยธรรมโดยมีกฎระเบียบรองรับ ซึ่งต้องเป็นกฎระเบียบที่ต้องได้รับการยอมรับตามหลักตรรกวิทยาด้วย

นักบริหารอรรถประโยชน์ต้องคำนึงถึงหลักการที่จะนำมาใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานสูงสุด แต่นักจริยศาสตร์ยังเชื่อว่า กฎระเบียบจะเกิดผลดีต่อสังคมในลักษณะของการประนีประนอมอีกด้วย

ทฤษฎีจริยธรรมตามแนวพุทธศาสตร์ พระเทวินทร์ เทวินโท⁵ กล่าวว่า ทฤษฎีจริยธรรมตามแนวพุทธศาสตร์นี้เรียกว่า ทฤษฎีพุทธจริยศาสตร์ซึ่งเป็นสัจจทฤษฎีแห่งธรรม โดยประกอบด้วยเหตุผลและผล เป็นการศึกษารวมทั้งมีความเป็นธรรมชาติซึ่งหมายถึงสิ่งที่เป็นจริง การศึกษาด้านทฤษฎีทางจริยศาสตร์นี้เป็นการศึกษาด้วยการสังเกต ทดลองด้วยการปฏิบัติจริงและนำผลมาเป็นองค์ความรู้ของศาสตร์ ดังนั้น การศึกษาด้านจริยศาสตร์จึงเป็นการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ จากองค์ประกอบในด้าน ธรรมชาติของสสาร การรวมตัวและการแยกสลายออกจากกันจนไม่มีตัวตนที่แน่นอน คือ พระอภิธรรมปิฎก ข้อประพจน์ปฏิบัติของมนุษย์ต่อธรรมชาติที่จะทำให้สังคมมีความสงบสุขและวิธีการที่จะทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ซึ่งได้แก่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย คือ พระสูตรตันตปิฎก และข้อห้ามไม่ให้มนุษย์ทำ ได้แก่ ศีล กฎ ระเบียบ คือ พระวินัยปิฎก ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงสัจจธรรมที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ไว้ สามหลักธรรม คือ หลักธรรมที่หนึ่งได้แก่ อรูปธรรมและ รูปธรรม ซึ่งอธิบายได้ว่า ธรรมชาตินั้นมีอยู่สองสภาวะ สภาวะหนึ่ง คือ สภาวะที่ยังไม่รวมกันเป็นธาตุ เป็นสารเคมีชนิดใดชนิดหนึ่ง มีสภาวะเป็นกลาง เป็นอยู่อย่างอัตตพิสัย ไม่มีปฏิกริยาไม่พล้งในตัวเอง และสภาวะสอง คือ สภาวะของธรรมชาติที่เป็นอัตตพิสัยแล้ว ได้รวมตัวกันเป็น พรพิสัย คือ เป็นธาตุ เป็นสารเคมีต่าง ๆ จนมีปฏิกริยามิพล้งงานอยู่ในตัวเอง หลักธรรมที่สอง ได้แก่ อสังขตธรรมและ สังขตธรรม อธิบายได้ว่า ธรรมชาติที่ยังไม่มีปัจจัย ยังไม่ธาตุ ยังไม่มีสารเคมีใด ๆ มาปรุงแต่ง ให้เป็นสังขาร ให้เป็นสิ่งที่มีชีวิตใดชีวิตหนึ่ง ยังอยู่ในสภาพที่เป็นอากาศ เป็นธาตุที่บริสุทธิ์อยู่ ซึ่งในอีกธรรมชาติหนึ่งคือธรรมชาติที่มีการปรุงแต่งของปัจจัยต่าง ๆ ธาตุชนิดต่าง ๆ จนรวมกันเป็นพืชเป็นสัตว์ เป็นมนุษย์เป็นสังขาร มีชีวิต และจิตใจ มีวิญญาณ เป็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นไปตามปกติวิสัยของธรรมชาติทั้งที่ดีและไม่ดี หลักธรรมที่สาม ได้แก่ โลภกรรมและโลภุตตรธรรมอธิบายได้ว่า ธรรมที่ทำให้มนุษย์ สัตว์ พืช ต้องเป็นไปตามโลกธรรม มีการเวียนว่ายตายเกิด มีความไม่เที่ยง มีความทุกข์ ความสุขตามปกติวิสัยไม่มีที่สิ้นสุด มีความเป็นอนัตตา และตกอยู่ใต้อำนาจการครอบงำของธรรมชาติที่เลวซึ่งเป็นสภาวะหนึ่งของธรรมชาติ ในอีกซีกหนึ่งของธรรมในหลักนี้ คือ ธรรมที่ทำให้มนุษย์และสัตว์ได้พ้นจากสภาวะปกติของโลกธรรมและโลกิยธรรม ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อบรรลุถึงสภาวะสูงสุดของโลกุตตรธรรม ก็จะไม่ตกอยู่ใต้อำนาจการครอบงำของธรรมชาติที่เลวที่ดำรงอยู่เหนือความชั่วร้ายทั้งปวง ทฤษฎีจริยศาสตร์เชิงศาสนา เป็นทฤษฎีที่ใช้กุศโลบายเพื่อให้เกิดความศรัทธาต่อพระผู้เป็นศาสดาซึ่งเป็นตัวนำที่ทำให้มีความเคร่งครัดในการปฏิบัติตนตามศาสนกิจและตามคำสอนของพระธรรมในศาสนา นั้น ๆ ซึ่งให้หลักเพื่อนำไปประกอบคุณงามความดี ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นละเว้นความชั่ว เป็นต้น

ทฤษฎีจริยธรรมเชิงจิตวิทยา นักจิตวิทยาศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งที่เป็นพฤติกรรมภายนอกที่มนุษย์แสดงออกและพฤติกรรมภายในซึ่งเป็นพฤติกรรมทางจิต ทฤษฎีจริยธรรมเชิงจิตวิทยาจึงมุ่งเน้นที่พฤติกรรมทางจิตของมนุษย์ที่ส่งผลให้มนุษย์แสดงพฤติกรรมเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลของของกายและจิต

ฟรอยด์ (Freud) นักจิตวิทยาผู้นำทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ได้ให้แนวคิดในการวิเคราะห์จิตซึ่ง ฟรอยด์ และกลุ่มผู้ทำการศึกษาได้พื้นฐานความคิดมาจากพฤติกรรมการวางเงื่อนไขและปฏิกริยาสะท้อนซึ่งเป็นผลงานการเรียนรู้แบบคลาสสิกของ พาฟลอฟ ฟรอยด์ กล่าวว่าสิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดการกระทำดีและชั่วมาจากความดิ้นรนพยายามระหว่าง พลังแรงขับและสัญชาตญาณของตัวตนที่จะสร้างความพึงพอใจโดยได้รับสิ่งที่พึงปรารถนา และสิ่งที่เป็ความจำเป็นสำหรับการสร้างสังคมของตัวตนด้วยความพยายามควบคุมและเก็บกอดสิ่งที่เป็นกระแสความต้องการไว้เพื่อให้ตนเองสามารถทำหน้าที่ในสังคมได้ แม้ว่าอิทธิพลทางความคิดของ

⁵ พระเทวินทร์ เทวินโท, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬารัชมหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 346-349

พรอยด์ จะไม่ได้แทรกซึมลงสู่ความคิดเชิงจริยธรรมอย่างสมบูรณ์ แต่จิตวิทยาของพรอยด์ในส่วนลึกได้แสดงถึงเรื่อง ความรู้สึกผิด โดยเฉพาะในเรื่องของเพศที่เป็นสิ่งที่ได้รับการเน้นหนักในเรื่องของความดีและความเลว ซึ่งมีผลกระทบในด้านความคิดเชิงจริยธรรมของบุคคลในปัจจุบัน

โดยสรุปแล้วนั้นทฤษฎีทางจริยธรรมจะเป็นหลักให้ได้เข้าใจแนวความคิดของคนในสถานภาพที่แตกต่างกัน ทฤษฎีทางจริยธรรมเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทั้งในสถานการณ์ที่หลากหลายจึงขึ้นอยู่กับว่าจะใช้รูปแบบใดเป็นพิจารณาจริยธรรม จะมุ่งศึกษาถึงสิ่งที่เกิดขึ้นควรจะเป็น ตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ที่ควรจะเป็น กล่าวคือ อะไรคือสิ่งที่ควรกระทำ อะไรคือสิ่งที่ไม่ควรกระทำ อะไรคือสิ่งที่ถูก อะไรคือสิ่งที่ผิด ตัวอย่างเช่น การที่เราไม่พูด แต่พูดไม่หมด หรือพูดแต่บางประเด็นด้วยเหตุผลนี้ จริยศาสตร์ (Ethics) จึงเป็นที่ยอมรับกับศีลธรรม (morality) มีความหมายว่าพฤติกรรม การกระทำที่เหมาะสมถูกต้องกาลเทศะ จริยศาสตร์ (Ethics) คือการมุ่งศึกษาสิ่งที่ควรจะเป็น สิ่งที่ดี สิ่งที่ไม่ดี มีพฤติกรรมมาเกี่ยวกับความผิดถูก ดีงามเหมาะสมและลงลึกไปถึงเกี่ยวข้องกับกาอยู่ร่วมกันในสังคม ตัวอย่างเช่น ศีลห้า หลักประกันชีวิตทั้งห้า ประการโดยศึกษาความสัมพันธ์ที่ถูกต้องของมนุษย์ควรเป็นอย่างไร หากคนที่มีศีลห้า และคนที่ไม่มีศีลห้า จะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร แล้วคนที่มีศีลห้าดำเนินชีวิตอย่างไร คุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งที่ป็นนามธรรม การกำหนดหลักเกณฑ์ในการประเมินพฤติกรรมจริยธรรมเกิดจากความพยายามที่จะตัดสินความถูกผิด นักปรัชญาในยุคเริ่มแรกได้ให้แนวคิดตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม และตามหลักธรรมชาติของการกระทำซึ่งเป็นหลักสากลของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โปรทาโกรัส (Protagoras) นักปรัชญาให้ข้อคิดในทางปรัชญาว่า มนุษย์แต่ละคนจะเป็นผู้ตัดสินดีชั่ว ถูกผิดกันเอง ดังนั้นสิ่งที่มนุษย์ได้สัมผัสจากประสาทสัมผัสทั้งห้า นั้นจะเป็นตัวบ่งบอกว่าถูกต้องหรือไม่ และนั่นคือสัมผัสโดยตรงที่ทำให้มนุษย์มีประสบการณ์กับสิ่งนั้น อวัยวะรับสัมผัส ทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย จึงเป็นอินทรีย์พิเศษที่มีอยู่ในตัวแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งบ่งบอกความจริงภายในความคิดของบุคคล ความจริงที่เป็นสากลตายตัวสำหรับทุกคนในโลกนี้จึงไม่มี ความดี ความชั่ว ความถูกผิด เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบของแต่ละคนที่จะเป็นผู้ตัดสินเอาเอง และเป็นสิทธิอันชอบธรรมของคนในสังคมนั้น โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes 1588-1679) เป็นนักปรัชญาอีกผู้หนึ่งที่มีความเชื่อว่าสิ่งที่บอกได้ว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ถูก หรือผิดนั้นขึ้นอยู่กับตัวบุคคลผู้ทำการตัดสิน เนื่องจากผู้ตัดสินความถูกผิดคือมนุษย์ ซึ่งก็มักจะมีกรอบของความรู้สึกของตนต่อสิ่งนั้นอยู่ด้วย เช่น ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงความป็นจริงในโลกนี้ว่าไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่แท้จริงอยู่ในตัวของมันเอง คนที่เกลียดสิ่งใดก็มักจะกล่าวว่าสิ่งนั้นไม่ดีชั่ว หรือเลว จึงเชื่อได้ว่าความคิดในการตัดสินความดี ชั่วถูกผิดนี้สอดคล้องกับ ลักษณะสัมพัทธ์นิยม คุณธรรมและจริยธรรมเป็นเสมือนบัญญัติของความดีและความงามของจิตใจที่ส่งผลให้บุคคลประพฤติดี ประพฤติชอบ คุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการประกอบการณ์วิชาชีพของบุคคลในทุกสาขาอาชีพ การทำความเข้าใจกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมจะทำให้ผู้ประกอบวิชาชีพมีความตระหนักถึงคุณประโยชน์และโทษที่เป็นผลสืบเนื่องจากการมีคุณธรรมจริยธรรมและการขาดคุณธรรมและจริยธรรม นักจริยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรมทั้งที่เป็นพื้นฐานของความคิดและความหมายที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับพฤติกรรมในด้านอื่น ๆ ด้วย ดังที่อาริสโตเติล (Aristotle) ได้กล่าวถึงความหมายของธรรมชาติและคุณธรรมจริยธรรมว่าเป็นคุณลักษณะที่ทำให้ปัจเจกชนทั้งหลายอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข⁶

⁶ อ้างอิงแล้ว, จริยศาสตร์:ทฤษฎีจริยธรรมสำหรับนักบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, 2548), หน้า 167.

การศึกษาจริยธรรมตามแนวตะวันออก

คุณธรรม หมายถึง หลักจริยธรรมที่สร้างความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี มีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์จนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขความยินดี⁷ ซึ่งมีแนวทางและวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับการพัฒนาการด้านสติปัญญาและการอบรม กล่อมเกล่าให้รู้จักผิดชอบชั่วดี คุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ทั้งในระบบนอกโรงเรียนและในโรงเรียน การศึกษาคือการพัฒนาคุณภาพชีวิต ทำให้ชีวิตมีคุณค่า และกำกับให้ตนเองเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมอันพึงประสงค์ด้วยการปลูกฝังพื้นฐานด้านจริยธรรมในด้านต่าง ๆ การปลูกฝังจริยธรรม การให้ความรู้ในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม การให้การศึกษา รวมถึงการอบรมบ่มนิสัย ให้เรียนรู้สิ่งที่ถูกผิด และการตกเตือนให้เกิดความสำนึกในความถูกต้องและความผิด การปลูกฝังพื้นฐานด้านวิชาการ การเรียนการสอน การศึกษาของไทยมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หลักสูตรต่าง ๆ ที่นำมาใช้จะมีลักษณะแนวทางที่เป็นไปในทางเดียวกัน กับพุทธปรัชญา การปลูกฝังพื้นฐานด้านชีวิตและสังคม การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในการดำรงชีวิตทางด้านสังคมก็จะนำพระธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นหลักในการคิดและการแก้ปัญหาในเชิงคุณธรรมจริยธรรม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมและจิตสำนึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น การปลูกฝังพื้นฐานด้านจิตวิทยา เป็นพื้นฐานที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ด้วยการคิด การหยั่งเห็น การคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ มีการไตร่ตรองจนเกิดความเข้าใจ จนเกิดเป็นจิตสำนึก การศึกษาจึงต้องมุ่งอบรมให้บุคคลคิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ซึ่งมีความมุ่งหมายปลายทาง คือให้คิดดี ทำดีและแก้ปัญหาได้ดี การศึกษาจิตวิทยาทำให้เข้าใจธรรมชาติความต้องการของมนุษย์เพื่อให้เข้าใจตนเองและผู้อื่นด้วย การสร้างแรงจูงใจตนเองเพื่อให้สามารถพัฒนาไปสู่ความดีงามได้

เนื่องจากจริยธรรมคุณธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการได้รับประสบการณ์และการอบรมสั่งสอนซึ่งเน้นให้มองเห็นความผิด ชอบ ชั่ว ดี บุคคลมักจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากกลุ่มที่เป็นตัวแทนทางสังคมที่ทำหน้าที่ รับผิดชอบในการอบรมเลี้ยงดูให้บุคคลในสังคมเป็นผู้ที่ตระหนักรู้และมีพฤติกรรมที่กล่าวได้ว่า เป็นผู้ที่มีจริยธรรมคุณธรรม คือ ครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สื่อสารมวลชน และศาสนา บุคคลในกลุ่มสังคมเหล่านี้ต้องพยายามค้นหาวิธีการเพื่อพัฒนาและปลูกฝังจริยธรรมคุณธรรม การพัฒนาจริยธรรมคุณธรรมด้วยการปลูกฝังค่านิยม การปลูกฝังค่านิยม การพัฒนาจริยธรรมคุณธรรมด้วยการใช้สติปัญญา มนุษย์เกิดมาพร้อมด้วยสติปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิดแม้ว่าจะมีสติปัญญาที่ไม่เท่ากัน สติปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตของมนุษย์ สามารถพัฒนาให้เพิ่มพูนความสามารถได้ สติปัญญา คือ ความฉลาด ผู้ที่มีสติปัญญาดีคือผู้ที่สามารถคิดแก้ปัญหาได้ดีเนื่องจากเข้าใจปัญหาได้ดี นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพในการพัฒนาจริยธรรมคุณธรรมของนักบริหารนั้น เนื่องจากเป็นผู้ที่มีสติปัญญาอยู่ในเกณฑ์ที่เหนือผู้อื่นวิธีการพัฒนาด้วยการใช้สติปัญญาจึงน่าจะกระทำได้อย่างเป็นผลดี วิธีการพัฒนาจริยธรรมและคุณธรรมด้วยการใช้สติปัญญา การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างเสริมปัญญาเป็นแนวทางที่ทำให้ได้มีโอกาสคิด เนื่องจากบุคคลมักจะมองไม่เห็นแนวทางเมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาทางจริยธรรมจึงอาจมีสภาพคล้ายเส้นผมบังภูเขาได้

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการศึกษาจริยธรรม ไม่ว่าจะเป็นแนวทางตะวันตกหรือตะวันออก สิ่งที่ปรากฏชัดคือ การพยายามศึกษา อบรม คือ สิ่งที่อยู่ใต้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ด้วยกาย ควบคู่กับการศึกษานามธรรม คือ สิ่งที่อยู่ใต้เฉพาะทางใจเท่านั้น สิ่งที่สามารถแสดง

⁷ ประภาศรี สีหอำไพ, *พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 263.

ออกมาให้ปรากฏเป็นจริงมีได้เป็นเพียงทฤษฎีเท่านั้น สิ่งที่สามารถปฏิบัติได้ เช่น หลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา คือการควบคุม กาย วาจา ของบุคคลให้เป็นปกติดำเนินชีวิตถูกต้องดีงามตามหลักศีลธรรมมีความประพฤติดี ไม่เดือนร้อนตนเองและผู้อื่น

พระสงฆ์นักพัฒนาการศึกษาศีลธรรมในโรงเรียน

เพื่อเป็นการขับเคลื่อนคุณธรรมจริยธรรมสู่โรงเรียนโดยผ่านเครือข่าย “โรงเรียนวิถีพุทธ” การสอนศีลธรรมในโรงเรียนก็เช่นกัน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นภูมิคุ้มกันทางใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นวัคซีนทางจิตใจให้แก่เด็กเยาวชน นักเรียน นักศึกษา รอดพ้นจากวิกฤติการณ์ดังกล่าวหากบุคคลคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น หากเป็นอย่างนั้น คนก็จะประพฤติไม่ดีมากขึ้น แต่หากคนได้ศึกษาธรรมควบคู่กับการเรียนรู้วิชา ย่อมทำให้คนมีความประพฤติที่ดีขึ้น “พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน”⁸ จึงหมายถึงพระสงฆ์ที่เข้าไปปฏิบัติการสอนศีลธรรมในสถานศึกษา ที่รับมอบหมายและมีบทบาทหน้าที่ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยสอนตามมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม

บทบาทพระสงฆ์นักพัฒนาการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

งานสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ การให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนสร้างภูมิคุ้มกันยกระดับคุณภาพกาย วาจา ใจ ให้นักเรียนเป็นคนดี การทำหน้าที่ครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงมีหน้าที่สอง ประการ คือประการที่หนึ่ง สร้างพลเมืองที่ดีให้กับประเทศ พลเมืองดี หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วน ทั้งกิจที่ต้องทำ และกิจที่ควรทำคุณธรรมของการเป็นพลเมืองดี การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมการมีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อนหน้าที่ รับฟังความคิดเห็นเป็นของตนเองและกันและเคารพในมติของเสียงส่วนมาก มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้รักสามัคคี มีความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำชั่ว มีความกล้าหาญและเชื่อมั่นในตนเอง ช่วยส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมืองและควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดี คือคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง ความดีที่ควรประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ คุณธรรม จริยธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง การตระหนักในความสำคัญของความเป็นชาติไทย การยึดมั่นในหลักศีลธรรมของศาสนา และการจงรักภักดี ต่อพระมหากษัตริย์ ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยยึดระเบียบวินัย เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม มีความกล้าทางจริยธรรม หมายถึง ความกล้าหาญในทางที่ถูกที่ควรมีความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคมโดยรวมได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน การเสียสละ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคมโดยรวมได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน การตรงต่อเวลา หมายถึง การทำงานตรงตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย หน้าที่พลเมืองตามแนวทางพุทธศาสนา ควรประกอบด้วยคุณธรรม สามประการ คือ ประการที่หนึ่ง คารวธรรม หมายถึง การมีความเคารพซึ่งกันและกัน การประพฤติตนเป็นผู้มีคารวธรรม ปฏิบัติได้ ดังนี้ เคารพบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะบิดามารดาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด เคารพญาติผู้ใหญ่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้สูงอายุ เคารพครูอาจารย์ และเพื่อนๆ โดยแสดงความ เคารพและกล่าวคำทักทายด้วยคำสุภาพ เคารพกฎระเบียบทางสังคม เช่น ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศ เคารพสิทธิของ

⁸ สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (1 ทศวรรษ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน), หน้า 20-24

ผู้อื่น เช่น ไม่ทำร้ายผู้อื่นโดยเจตนา ไม่เอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยไม่ได้รับอนุญาต ไม่ทำให้ผู้อื่นเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น เช่น ควรฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วยความตั้งใจและไตร่ตรองก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ และไม่ควรมีถือถือความคิดเห็นของตนว่าถูกเสมอไป เคารพและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือเป็นสถาบันที่สำคัญสูงสุดของประเทศ

ประการที่สอง เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้เจริญพัฒนาสถาพรในประเทศไทยสืบต่อไปซึ่งเป็นงานที่ใหญ่และมีผลมหาศาลเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่และมาจากน้ำใจที่มีความรักประเทศชาติ รักพระศาสนา เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับ เด็กเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ต้องทำในวัยต้นๆ อย่างที่เรียกว่าไม่อ่อนดัดง่าย การสอนพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนเป็นโอกาสทำให้ พระได้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็ก และทำให้ประเทศชาติได้พลเมืองที่ดี ส่วนพระสงฆ์นักพัฒนา ก็ได้ทำหน้าที่คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังคำกล่าวที่ว่า เมื่อไม่ได้พัฒนาที่จิตใจ จะพัฒนาด้านใดๆ ก็ไร้ผล การพัฒนาจึงต้องเริ่มที่ใจคน เพื่อเกิดผลพัฒนาที่ถาวร พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาตนเองว่า การพัฒนาตนเองเป็นระบบแห่งการบูรณาการ⁹ พฤติกรรม คือการแสดงออกทางการเคลื่อนไหวทางกาย ทางวาจา เป็นพฤติกรรมการแสดงทางกายอาทิเช่นการแต่งตัว ทางวาจาคือการแสดงออกถึงคำพูด ซึ่งแสดงได้ถึงอารมณ์ของผู้แสดงบ่งบอกถึงความชอบ หรือไม่ชอบ ทั้งแสดงออกทางพฤติกรรมทางบวกและทางลบ ในทางบวกคือคิดดี ทำดี พูดดี คบคนดี แม้แต่บางทีก็แสดงออกในทางตรงกันข้าม พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับจิตใจ ซึ่งรับรู้ทางอารมณ์ การมีสติและมีปัญญารับรู้สภาพจิตใจรู้เท่าทันอารมณ์ควบคุมจิตใจของตนเองได้แยกแยะได้ว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล สติและปัญญาเป็นตัวช่วยลดพฤติกรรมการแสดงออกที่เกิดจากความโกรธ ความเกลียดช่วยให้แก้ไขปัญหาวัยปัญญามากกว่าการใช้อารมณ์ การพัฒนาตนเองจึงเป็นการบูรณาการพฤติกรรม จิตใจและปัญญาที่เป็นองค์รวม¹⁰ อันเป็นระบบความสัมพันธ์ในชีวิตการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะการพัฒนาปัญญา ซึ่งหมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่วไป ดังนั้นปัญญาจะต้องมีการฝึกสมาธิ เพื่อให้จิตเกิดความสงบมั่นคง เนื่องจากการฝึกสมาธิ ทำให้เกิดสติตั้งมั่นในการดำเนินชีวิตมีความสำคัญ อย่างยิ่ง ด้วยเหตุว่าในการดำเนินชีวิตจะต้องทำกิจกรรมต่างๆ ต้องคิดและตัดสินใจ ฉะนั้น สติสมาธิจึงสำคัญในการอยู่ร่วมกันเนื่องจากการอยู่ร่วมกันในสังคมหากปัจเจกบุคคลเอาตัวเองเป็นที่ตั้งทำอะไรตามใจตน ปัญหาสังคมอีกมากมายก็จะตามมาเพราะคนในสังคมมีอาจห้ามจิตห้ามใจ มีความประพฤติและปฏิบัติตนผิดคลองครองธรรมนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า บทบาทพระสงฆ์นักพัฒนากับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน คือ ต้องทำหน้าที่สั่งสอนให้เยาวชนได้ทั้งวิชาความรู้และคุณธรรม ดังนั้นหลักการจัดการศึกษาจึงต้องอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าไปสร้างเสริม พลเมืองที่ดีให้กับประเทศชาติ ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียนสร้างภูมิคุ้มกันยกระดับคุณภาพกาย วา จา ใจ ให้นักเรียนเป็นคนดี สร้างคนดี ให้เป็นที่จดจำ รักษาวัฒนธรรมอันล้ำค่าและเป็นผู้นำศรัทธาของชุมชน โดยอาศัยนโยบายสามดี ทางพระพุทธศาสนา คือ ประการที่หนึ่งต้องคิดดี พูดดี ทำดี เริ่มที่คิดดี คิดบวกให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุข ความเจริญ ประการที่สองคือรู้ดี สามารถดี รู้ดีคือให้มีความรู้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติให้แม่นยำ สามารถดี คือ ฝึกฝนให้เกิดความเชี่ยวชาญ นำความรู้ความสามารถไปใช้ให้เกิดประโยชน์กล่าวคือการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบมีคุณธรรม ประการที่สามคือ ถูกดี ถึงดี พอดี ถูกดี คือทำดีให้

⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2546), หน้า 20-21.

¹⁰ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยจิตวิทยาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2556), หน้า 35.

ถูกเรื่อง ถูกที่ ถูกเวลา คือต้องรู้จักบทบาทหน้าที่ เป็นสำคัญ ถึงดี คือ ทำดีต้องให้ถึงเป้าหมาย ให้บรรลุวัตถุประสงค์ พอดี คือ ทำให้พอเหมาะ พอสมควร เดินทางสายกลาง โดยการใช้แนวทางการสอนศีลธรรม คือ ปรีชาปฏิบัติ ปฏิภาณ และที่สำคัญพระสอนศีลธรรมได้ทำหน้าที่กล่าวคือ สอนให้จำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้สัมผัส

กล่าวโดยสรุปบทบาทพระสงฆ์นักพัฒนากับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน เขาไปในโรงเรียนเพื่อยกระดับพัฒนาจิตใจเด็กและเยาวชน ให้เกิดจิตสำนึก คือ สติที่รู้ตัวอยู่ตลอดเวลาว่ากำลังทำอะไรอยู่ มีสติที่เป็นจิตสำนึกในการกระทำและตัดสินใจกระทำสิ่งนั้นด้วยความรู้สึกผิด ชอบ ชั่วดี และมีความละเอียดที่จะทำในสิ่งที่ไม่ดี และสามารถกำกับพฤติกรรมการตอบสนองต่อการถูกกระตุ้นนั้นได้ จิตสำนึก ที่เรียกว่า มโนธรรม เป็นความสำนึกของจิตทางศีลธรรมและความเมตตาปราณีที่มีมนุษย์ทุกคนมีอยู่แล้ว โดยธรรมชาติ ที่เป็นปฏิริยาภายในร่างกายและจิตใจที่เป็นความสำนึกที่บอกตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่า อะไรดี ชั่ว ถูก หรือผิด และอะไรควรทำหรือไม่ควรทำ จิตสำนึกในความรู้สึกผิดชอบชั่วดี บทบาทพระสงฆ์นักพัฒนากับการศึกษาศีลธรรมในโรงเรียน หรือเรียกอีกอย่างว่า พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การทำหน้าที่จัดการเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นการสร้างพลเมืองที่ดีให้ กับประเทศชาติบ้านเมือง เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้เจริญพัฒนาสถาพรในประเทศไทย สืบต่อไปซึ่งเป็นงานที่ใหญ่และมีผลมหาศาลเป็นกุศลที่ยิ่งใหญ่ต้องมาจากน้ำใจที่มีความรักประเทศชาติ รักพระศาสนาและหมู่เท ด้วยความเสียสละ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้เป็นผู้เสียสละการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน สร้างภูมิคุ้มกัน ยกระดับคุณภาพกาย วาจา ใจ ให้นักเรียนเป็นคนดี การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กเยาวชน นักเรียนนักศึกษาเป็นยาหม้อใหญ่ เด็กมองว่าเรียนยากไม่เข้าใจ ปฏิบัติไม่ได้ เรียนแล้วเบื่อ ดังนั้นจึงเป็นงานที่พระสงฆ์นักพัฒนา พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนต้องสอนให้สนุกเรียนวิชาพระพุทธศาสนาต้องสนุกไม่แพ้กับวิชาอื่น

เอกสารอ้างอิง

- โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อ วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2552
<http://www.buddhismth.com/index.php?lay=show&ac=article&id=538970572&>. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2560
- จำเริญรัตน์ เจือจันทร์. **จริยศาสตร์: ทฤษฎีจริยธรรมสำหรับนักบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, 2548.
- ชลวิทย์ เจียรจิตต์. ศาสนากับการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: บริษัท ดีไซน์ ดีไลท์ จำกัด, 2560.
- ประกาศรี สหอำไพ. **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543
- พระเทวณิทร์ เทวณิโท, **พุทธจริยศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาบรรณาการ, 2544
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยจิตวิทยาที่ยั่งยืน**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2556
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **รุ่งอรุณของการศึกษา เบิกฟ้าแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2546.

พินิจ ลาภธนาภรณ์. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550

สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 1 ทศวรรษ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน